

RAPPORT

4

MÖTET MED
NÅGOT ANNAT -
OM REGIONALITET
OCH LOKAL IDENTITET
23 - 24 november 2000
YSTAD

Att vara skåning...

... dalmas eller stockholmare är inte lika entydigt längre. I ett samhälle där rörligheten är stor, där vi byter bostadsort och arbetsuppgifter och man dessutom skapar nya geografiska regioner, kan det ibland vara svårare att se sin identitet.

Det handlar om vilka relationer vi har och hur vi finner vår roll i olika sammanhang. Man kan ha flera samtidiga "hemorter".

Vi får en del av vår identitet i de bygder där vi bor, är uppväxt och arbetar i - och då menar jag naturen, atmosfären, människorna, traditionen. Samtidigt får vi en annan del genom andra tillhörigheter som t.ex. intressen, politiken, yrket. Vår identitet är komplex, baserad på såväl vår personliga och kollektiva historia som våra relationer i varje enskilt ögonblick.

Genom öppenhet och vilja till att ta emot influenser från många håll, får vi inte bara en identitet utan blir dessutom goda medmänniskor.

Lasse Ernst

Seminarier dokumenterat av
Karl-Olof Andersson

Samtal om tillhörighet

Ystads teater

Hembygdsrörelsen en samtalspartner

Är det suspekt att vara engagerad i en hembygdsförening? Den rubriken hade Håkan Nilsson, chef för Ystads museum, "kryddat" sitt hälsningsanförande till seminariedeltagarna med.

Håkan Nilsson erinrade om den rädsla för hembygdsrörelsen som har funnits i debatten om regionaliteten. Det har varit en oro för att det förflutna presenteras tillrättalagt i folkloriserad form. Men han tycker att det har skett en förändring på senare år.

- Nu handlar det inte bara om att bevara den 200-åriga bryggstugan på sin plats, utan att också bevara en levande landsbygd med service när ungdomen flyr bygden för storstaden. I det arbetet utgör den kulturella identiteten ett viktigt förtecken.

Människor på landsbygden, som sällan besöker kulturinstitutioner, definierar ofta sin lokala kultur i hembygdsrörelsen och i byalagen, menade Håkan Nilsson.

- För oss i Ystad är dessa folkrorelser en intressant politisk målgrupp. Här räknas hembygdsrörelsen som en resurs och också en viktig samtalspartner. Så jag tycker inte det är suspekt att vara engagerad i sin hembygdsförening.

När svenskar var exotiska

- Vid Immigrantmuseet tar vi fasta på mötet med "det andra", på invandrarnas kultur, sa Henrik Zip Sane, chef för Immigrantmuseum i Farum norr om Köpenhamn, som förutom att han var en av talarna också fungerade som moderator vid seminariet.

- Det betyder att vi utgår ifrån det som uppfattas som främmande, oberoende av var det kommer ifrån.

Zip Sane har ett längre perspektiv på invandringen än vad som är vanligt.

- Jag har forskat om svensk och tysk invandring till Danmark på 1700- och 1800-talen. Idag är det väl ingen förnuftig dansk som uppfattar människor med svensk eller tysk bakgrund som främmande och exotiska. Men så var det en gång i tiden.

- Men grunden till motsättningarna då var inte bara nationella, de kunde lika väl var regionala. På 1880-talet utbröt stora slagsmål i Köpenhamn mellan lokala arbetare och arbetare utifrån, som var beredda att arbeta för lägre löner.

Motsättningarna var lika stora oavsett om de främmande kom från Århus på Jylland eller om de kom från Sverige. Striden handlade om brödfödan.

Vi och de andra

Pedagogen Håkan Wall gav en humoristisk bild av hur människor genom tiderna har skylt obehagliga ting på det utländska och främmande.

Sjukdomen syfilis kallades på 1500-talet i Italien för "franska sjukan", i Frankrike för "napolitanska koporna" (Italien fanns ju inte ännu). I Portugal sa man "spanska" eller "kastilianska sjukan", grekerna sa "turkiska sjukan" och turkarna "kristna sjukan". I Ryssland kallades syfilis "polska sjukan", i Tyskland "fransyskan" osv...

- Det här är intressant i förhållande till utlänningarna, de andra, sa Håkan Wall. Det är alltid de som står för världens elände, vi är ju "bättre" än andra.

- Det finns alltid en misstänksamhet och skepticism i mötet med det annorlunda.

Håkan Wall gav också många exempel på utländskt som vi har tagit till oss och som har blivit en integrerad del av vår kultur. Det främmande har blivit vårt.

Kultur blir företagande

Bengt Jönsson, adjunkt vid Högskolan på Gotland utgick från frågan hur företagande uppstår, och visade med två exempel samband mellan lokal identitet, kultur och nya företag.

Det första exemplet var från orterna När och Lau på det sydöstra hörnet av Gotland. Där har ett spel, byggt på historia och lokala traditioner, lyckats levandegöra bygden på ett kraftfullt sätt.

- Syftet har varit både ekonomiskt och kulturellt men det har också haft en identitetsskapande effekt, som i sin tur bidragit till företagande främst på turismens område, menade Bengt Jönsson.

Vikingastad

Det andra exemplet var Fröjel på sydvästra Gotland. Vid Fröjel har man hittat en hamn från vikingatiden. Där pågår nu arkeologiska utgrävningar som utvecklats till företagande.

- Inom ramen för Fröjelprojektet kombinerar man kulturhistorisk och ekonomisk forskning, berättade Bengt Jönsson.

- Den ekonomiska delen handlar om att utveckla metoder för kulturföretagande och turism. Grunden är den arkeologiska forskningen, kombinerad med kulturföretagande som affärsidé.

- Både professionella arkeologer och amatörer deltar i de arkeologiska utgrävningarna.

Kring den arkeologiska forskningen har man byggt upp besökscentrum, museum, boende, restaurangverksamhet m.m.

- Kulturhistorisk kunskap som ökar för varje säsong omvandlas till företagande med stark förankring i bygden.

Ö utan herremän

- Jag tror inte att danskarna söker sin identitet på samma sätt som svenskarna gör det, sa Ann-Vibeke Knudsen, chef för Bornholms museer. Det kanske förklarar varför vi danskar var de första i Norden att söka medlemskap i EU.

Ann-Vibeke Knudsen beskrev hur Bornholms identitet har präglats.

- Bornholm har aldrig haft några herremän och ingen residensstad med representanter för centralmakten. På Bornholm har de självägande bönderna varit sina egna stolta herremän.

Men Bornholms regionalitet och identitet är också i mycket en följd av svåra tider, krig och ockupation.

- Ett exempel är andra världskriget, som för Bornholms del varade ett år längre än i övriga världen eftersom ön bombades och ockuperades av Sovjetunionen.

Krigen och ockupationerna har varit en svår belastning för bornholmarna men det har också skapat samhörighet och sammanhållning bland befolkningen.

I slutet av 1800-talet kom en stor invandring från Sverige.

- Det är också en del av Bornholms identitet.

Mod, kreativitet och stor adressbok

För att lyckas med kulturprojekt i landsorten krävs stort mod, mycket kreativitet och en tjock adressbok, sa Lena Holmstrand-Krüger, som arbetar med kultur i Västergötland.

Till det positiva med att arbeta med kulturprojekt i landsorten, jämfört med i större städer, räknar Lena Holmstrand-Krüger den större uppmärksamheten de ofta får. Som exempel nämner hon en kyrkoutställning i Västergötland som sågs av hela 215.000 personer.

Kulturprojekt kan också få en direkt effekt på samhället.

- Med hjälp av projektet K-banan hjälpte vi till att rädda järnvägen Kinnekullebanan och ett annat projekt bidrog till att vi fick ha kvar lantbrevbärningen där jag bor.

Nu arbetar Lena Holmstrand-Krüger med ett stort och växande projekt med kultur och information kring kalk- och stenindustrin.

- Viktigast är att vi knyter ihop ett mångtusenårigt kulturarv med ett visionärt, framtidsinriktat miljötänkande.

Både tillbakablickande och modern kreativitet

- Eftersom så många fler idag identifierar sig regionalt blir historien och kulturarvet så mycket viktigare än tidigare, sa Jonas Frykman, professor i etnologi vid Lunds universitet.

- Människor vänder sig till det platsliga för att få svar på sina existentiella frågor, vilket ger ett intresse för historien och kulturarvet.

Att regionerna nu framträder starkt i Europa, såväl inom som utanför EU, är både något som initieras uppifrån och något som växer spontant nerifrån, menade Jonas Frykman.

- Att forma en allomfattande europeisk identitet är ett projekt på elitnivå, som kan sammanfattas i orden "from Plato to Nato".

- Därför har det stora problemet för EU blivit hur den demokratiska legitimiteten ska stärkas. Jean Monet, EU:s skapare, har sagt: "Om jag fick börja om från början skulle jag inte ha börjat med den fria marknaden och den fria arbetsmarknaden utan med kulturen".

Plats, hem och rötter

Hur bygger man en europeisk identitet? frågade Jonas Frykman.

- Det man har satsat på är "regionernas Europa". I regionerna sker en sammansmältning mellan det lokala och det europeiska. Plats, hem och rötter spelar en allt större roll i början av detta millennium.

Som ett exempel tog Jonas Frykman Istrien i Kroatien.

- Istrien framträder i termer av sitt landskap, sin historia, sina maträtter etc. Människorna där skriver sig hellre som istrier än som kroater. Vilken region man än studerar så finner man tron att det förflutna har en visdom, att det vill något med oss. Det förflutna och platsen händer idag, menade Jonas Frykman.

- Det leder lätt till ett tillbakablickande och mer drömmande liv, en längtan efter beständighet och kontinuitet i en snabbt föränderlig värld. Men det kan också kombineras med en ny dynamik.

- Det sker en slags parallell utveckling, både inåtvänt och utåtvänt, både tillbakablickande och djärva språng framåt.

Kontrast till globaliseringen

Regionerna har blivit kulturella mellanrum där det kan hända något nytt, en kreativitet som lever parallellt med en kulturkritik. Man tar inte avstånd från det moderna utan vill använda det för att göra livet behagligare. Livsstilsfrågor spelar en viktig roll. Den regionala kulturen ställs i kontrast till globaliseringens fransidor.

Jonas Frykman slutade med en personlig reflektion.

- Regionerna i Europa kan fungera som en växtplats för det nya och en fastlåsning vid det förflutna. Den spänningen kan både leda till Jörg Haiders kanton i Schweiz och till den mer öppna Öresundsregionen.

Regionalism som mikronationalism

I Skåne finns det en tendens till mikronationalism och separatism, som bygger på att man blickar långt tillbaka i tiden, sa Fredrik Nilsson, etnolog vid Lunds universitet.

Denna mikronationalism är ett hot mot tolerans och mångfald, menade Fredrik Nilsson. Det innebär krav på "en historia, en kultur, ett folk".

- Nationalismen ger positiva känslor men också exkludering av grupper som inte passar in. Det är riskfyllt att gamla nationalistiska matriser används när regionalismen framträder.

Eufori

- Tanken på öresundsregionen försätter folk i ett euforiskt tillstånd med en känsla av att allt är möjligt. Men invandrarna stängs ute och Öresundsbron har dessutom fjärrat regionen från övriga Sverige, menade Fredrik Nilsson.

- Människorna här har uppfattat det som att Malmö och Skåne har kommit närmare Köpenhamn och Själland, men Stockholm har förskjutits långt bort i den europeiska periferin. Av detta har följt krav på att Skåne ska bli en politiskt och administrativt självständig region med ett sjudande och dynamiskt näringsliv. Man tycker: "Vad ska Stockholm ha med detta paradiset att göra?"

Fredrik Nilsson menade att etnologerna har del i skulden för att regionalismen även har medfört mikronationalism.

Blicka framåt

- Tragiskt är att vi etnologer har understött idéerna om regional särart. Ända sedan 1800-talet har kulturforskare försett nationalismen med bränsle.

- Vi måste undvika att gå särartsfundamentalisternas ärenden, fortsatte Fredrik Nilsson. Samtidigt betraktas vi etnologer som särartsspecialisterna och medierna vänder sig till oss för att få svar på "det typiska" för olika regioner och nationer. Därför måste vi noga fundera över de politiska konsekvenser som föreställningen om historisk särart kan föra med sig och blicka lika mycket framåt som bakåt.

Förringa inte det egna

Leif Stinnerbom från Västanå teater i Värmland anknöt till de tidigare talare som varnat för att allt för mycket blicka tillbaka.

- Men vi får inte heller förringa den egna historien och traditionen.

Leif Stinnerbom var i tre år konstnärlig ledare för Shikasta, Riksteaterns mångkulturella ensemble.

- När jag tog med en svensk skådespelare möttes jag av förvåning. Många svenskar inbegriper inte sig själva i det mångkulturella. Vi är alltför rädda för att bli betraktade som chauvinister och det leder ibland till gränsen för självutplåning.

Leif Stinnerbom vände sig också mot att vi ska "bevara" vår kultur.

- Vi ska inte bevara det vi har fått i arv utan utveckla det. Att enbart bevara är en konservativ tanke. Det är vår uppgift att föra arvet vidare och skapa nytt att ära.

För näringslivet eller invånarna?

- Den svenska kulturpolitiken har ändrats på senare år. Man ser kulturen inte främst som konstnärliga uttryck utan mera hur den kan bidra till ekonomisk utveckling. Det sa Pelle Andersson, författare och kulturjournalist på Aftonbladet i seminariets paneldiskussion.

- Man vill locka spetskompetens och stjärnföretag till sin region med hjälp av kultur. Det leder, menade Pelle Andersson, ofta till att de regionala kulturpolitikerna vänder sig bort från invånarna.

- Istället för att fråga sig: vilken kultur vill t. ex Göteborgarna ha ställer man frågan, vilken kultur vill näringslivet i Göteborg ha?

När man utformar en regional kulturpolitik finns också en tendens att man vill "tala med en röst". Man önskar att alla ska stå bakom planerna.

- Det betyder att vissa röster tystnar och det är mycket olyckligt.

citater

"Jag har bott på så många ställen, och har en så brokig bakgrund, att det för mig känns att min rätta hemort är i kulturen. Jag känner mig hemma i det verk jag arbetar med, skriver och talar om".

Thomas Millroth - Museichef, Ystads Konstmuseum, i seminariets paneldebatt.

Lokal Kultur 2001

Samtalen kring den lokala kulturen fortsätter med olika underteman. Följande seminarier planeras för 2001.

FORNBYAR OCH KULTURARV

En stor del av den efterfrågade turismen bygger på komponenterna upplevelse, historia och kunskap. Kombinationen av historisk plats och kulturell upplevelse i form av utställning eller föreställning är därför mycket intressant. Hur kan dessa intressen samverka? Hur kan vi samarbeta med liknande projekt i andra länder? Hur förvaltar och levandegör vi vårt kulturarv?

BARN OCH UNGDOM - BORTGLÖMDA IDEN LOKALA KULTUREN?

Alltfler har svårt att finna sin identitet. Alltfler ungdomar väljer konstnärliga utbildningar. De vill synas = existera. De har i stor utsträckning gett upp de etablerade organisationerna. Var finns då deras spelplats? De vill skriva men inte läsa, spela teater men inte se teater, göra hemsidor men inte se utställningar. De accepterar inte det passiva betraktandet utan vill vara med och forma själva; "jag har något jag vill säga". Vilken är deras roll i en lokal kultur?

FESTIVALEN - JIPPO ELLER UTVECKLINGSSTRATEGI?

Sommarsverige är fyllt av små lokala bygdespel och stora internationella festivaler. Mycket ska hända under några fultiga dagar. Varför detta behov av kortvarigt fyrverkeri istället för reguljär, långsiktig verksamhet. Tar festivalen död på andra krafter eller är den tändvätska för nya initiativ? Ibland blir det lilla lokala arrangemanget en riksangelägenhet - ibland stannar det vid det lilla lokala och ibland slutar det med en ekonomisk katastrof. Men vi behöver dessa fyrverkerier.

Programmet blir klart i mars.

Se www.framtidenskultur.se/lokalkul

anmälan / information

Lasse Ernst - Projektledare
Anie Edéus - Projektsekreterare
LOKAL KULTUR
Vickleby bygata 12
386 93 Färjestaden
Tel: 0485 - 366 60
Fax: 0485 - 366 70
lokalkultur@framtidenskultur.se
www.framtidenskultur.se/lokalkul